

szkice: B. Miśkiewicza, Obrona polskiej granicy zachodniej w okresie wczesnofeudalnym; A. Kucnera, O przebiegu wojny polsko-niemieckiej w r. 1109; W. Korcza, Próba odzyskania utraconych ziem nadodrzańskich i niewyżytkane możliwości dziejowe w XIV i XV w.; Z. Rutkowskiego, Z dziejów pogranicza brandenbursko-dolnośląskiego w pierwszym ćwierćwieczu XX stulecia; W. Wołoszyna, wyzwolenie Ziemi Lubuskiej w 1945 r oraz fragment wspomnień J. Sroczyńskiego, uczestnika walk o Wał Pomorski, Kołobrzeg, Berlin. Warto podkreślić, że opracowanie graficzne całości przedstawia się b. korzystnie.

ZOFIA SENFTOWA: Rozwój życia kulturalnego na Opolszczyźnie w latach 1946—1956. Instytut Śląski w Opolu, Komunikaty (seria monograficzna) nr 13. Opole 1961, s. 40.

Życie kulturalne Opolszczyzny zaczęło rozwijać się w niezwykle trudnych warunkach już z chwilą wyzwolenia tego regionu spod okupacji hitlerowskiej w r. 1945 (szczególnie szybko odradzały się dawniej istniejące i powstawały nowe zespoły chóralne w wielu miastach i wsiach Opolszczyzny). Pierwszym, na większą skalę, wydarzeniem

kulturalnym w Opolu były Ogólnopolskie Dożynki w dn. 14—15 IX 1946, których część artystyczna przedstawiała się b. bogato (odbył się m. in. konkurs regionalnych zespołów pieśni i tańca, otwarto pierwszą po wojnie wystawę plastyczną). W tymże roku na terenie całej Opolszczyzny powstały liczne domy kultury i wiejskie świetlice, które w życiu kulturalnym regionu odegrały niemałą rolę. Autorka omawia następnie i szczegółowiej charakteryzuje środowisko pisarskie, dziennikarskie, plastyczne, muzyczne, życie teatralne, naukowe oraz działalność takich instytucji jak: TWP, PTTK, „Estrady” itp.

BOŻENA STEINBORN: Otmuchów, Paczków (z cyklu: „Śląsk w zabytkach sztuki”). Zakł. Narod. im. Ossolińskich. Wrocław-Warszawa-Kraków 1961, s. 144.

Jest to bogato ilustrowane opracowanie dziejów i zabytków architektonicznych dwóch miast śląskich. Autorka daje zarys historyczny oraz omawia ogólnie rozwój przestrzenny tych ośrodków, a szczegółowiej omawia ich zabytki sztuki (m. in. zamek, pałac, ratusz, domy Otmuchowa; zabytki sztuki sakralnej, obwarowania średniowieczne Paczkowa).

Zestawił W. T.

NIEMCY W DOBIE IMPERIALIZMU

Niemcy w okresie I wojny światowej

FRANZ PETRI und PETER SCHÖLLER: Zur Bereinigung des Franktireurproblems vom August 1914. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, r. 9, 1961, nr 3, s. 234—248.

W sierpniu 1914 r. wojska niemieckie rozstrzelały na terenie Belgii ponad 6 tys. ludzi spośród cywilnej ludności belgijskiej i zniszczyły częściowo względnie spaliły większą liczbę miejscowości belgijskich. Zbrodnie te uzasadniano ze strony niemieckiej rzekomym udziałem belgijskiej ludności cywilnej w walkach lub dywersji skierowanej przeciwko wojskom niemieckim. Ze strony bel-

gijskiej stwierdzono natomiast, że ludność cywilna ani w walkach, ani w dywersji nie brała udziału i że zbrodnie niemieckie miały na celu steryzowanie ludności cywilnej. Spór między historykami belgijskimi a niemieckimi na ten temat ciągnął się przez długie lata. Dopiero trzy lata temu została utworzona z inicjatywy profesora uniwersytetu w Lowanium, Fernanda Mayence'a, belgijsko-niemiecka komisja historyczna, w skład której weszli ze strony belgijskiej: De Sturler, Mayence i van der Essen, a ze strony niemieckiej Conze, Rothfels i Petri. Komisja zbadała powyższą sprawę, a wyniki jej badań zostały ogłoszone w publikacji:

Peter Schöller, *Der Fall Löwen und das Weissbuch. Eine kritische Untersuchung der deutschen Dokumentation über die Vorgänge in Löwen vom 25. bis 28. August 1914. Mit einer Erklärung deutscher und belgischer Historiker zum Problem und einer Einführung von Franz Petri.* Köln-Graz 1958.

Belgijsko-niemiecka komisja orzekła, że niemiecka Biała Księga zawiera szereg dokumentów celowo sfałszowanych. Natomiast zbrodnie niemieckie, jak podają autorzy artykułu, rozpoznały się od bezmyślnej strzelaniny pijanych żołnierzy niemieckich, którą następnie w zamieszaniu zaczęto uważać za akt dywersji ze strony cywilnej ludności belgijskiej, co spotkało się natchmiast z krwawym odwetem ze strony niemieckiej.

JOACHIM REMAK: *Sarajevo-Design and Accident.* „Journal of Central European Affairs”, July 1961, Vol. XXI, N. 2, s. 165—175.

Na przykładzie mordu w Sarajewie autor dyskutuje rolę przypadku w dziejach, uważając ją za bardzo istotną. Artykuł jest niewątpliwie bezwartościowy. Autor nie opiera się na żadnym nowym materiale.

Niemcy hitlerowskie

THEODORE PROCHÁZKA: *The Delimitation of Czechoslovak-German Frontiers after Munich.* „Journal of Central European Affairs”, July 1961, Vol. XXI, N. 2, s. 200—218”.

Interesujący opis dyskusji w łonie komisji międzynarodowej ustanowionej w Monachium celem delimitacji granicy czesko-niemieckiej.

ERNST NOLTE: *Eine frühe Quelle zu Hitlers Antisemitismus.* „Historische Zeitschrift”, Bd. 192, 1961, nr 3, s. 584—606.

Autor postawił sobie za zadanie zbadanie, czy poglądy na temat antysemityzmu zawarte w broszurze Dietricha Eckarta, *Der Bolszewismus von Moses*

bis Lenin — Zweigespräch zwischen Adolf Hitler und mir, München, Hohen-eichen-Verlag, 1924, są autentycznymi poglądami samego Hitlera. W tym celu Nolte porównał antysemickie poglądy zawarte w broszurze z innymi wypowiedziami na ten sam temat znanymi z innych źródeł i doszedł do wniosku, że ich autentyczność jest wysoce prawdopodobna.

DAS REICHSMINISTERIUM DES INNERN UND DIE JUDENGESETZGEBUNG. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, r. 9, 1961, nr 3, s. 262—313.

Pod tym tytułem ogłoszono pamiętniki zmarłego przed kilku laty kierownika referatu dla spraw rasy w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Rzeszy, Bernharda Lösenera. Pamiętnik został napisany w celu samoobrony i stąd nie należy przeceniać jego naukowej wartości, jakkolwiek przynosi on szereg szczegółów dotyczących tzw. Ustaw Norymberskich, skierowanych przeciwko Żydom. O osławionym komentatorze tych ustaw Hansu Globkem, obecnym sekretarzu stanu w Urzędzie Kanclerskim Adenauera, dowiadujemy się tylko, że był dobrym kolegą. Kto wie czy właśnie nie ze względu na występującą w pamiętnikach osobę Globkego wolała redakcja VfZ zrezygnować z komentarza do tego pamiętnika.

HANS ADOLF JACOBSEN: *Adolf Hitler ein Politiker ohne Programm?* „Europa Archiv”, r. 16, 1961, nr 16, s. 457—462.

Autor artykułu, który od niedawna stoi na czele *Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e. V.*, Bonn, polemizuje z tezami ostatniej pracy znanego historyka angielskiego, profesora uniwersytetu w Oxfordzie, Alana Johna Percivale'a Taylora, *The Origins of the Second World War*, London 1961. Główna teza pracy Taylora głosi, że Hitler nie miał żadnego wielkiego i sprecyzowanego planu, do którego realizacji dążyłby następnie krok za krokiem. Zdaniem Taylora Hitler posiadał znakomicie rozwinęty

instynkt polityczny oraz żelazne nerwy, był mistrzem w wyczekiwaniu na korzystną sytuację i mistrzem w wykorzystywaniu jej, jednak o z góry opracowanym planie nie może być mowy. Tezę tę stara się następnie Taylor udowodnić na przykładzie takich wydarzeń jak: remilitaryzacja Nadrenii, zajęcie Austrii, konferencja w Monachium, zajęcie Czech itd. Zajęcie Czech np. było dla Taylora li tylko produktem ubocznym rozwoju sytuacji w Słowacji. W rezultacie tych poglądów Taylor dochodzi do wniosku, że: „Der Krieg von 1939, weit entfernt davon vorhergeplant zu sein, war ein Fehler, ein Ergebnis des Versagens der Diplomatie auf beiden Seiten” (cyt. za Jacobsenem, s. 459). Jak z powyższego wynika subiektywne tezy Taylora nie są trudne do zbiccia, jednak kontrargumenty Jacobsena, jakkolwiek bardzo przekonujące, są zbyt ogólnikowe i za mało udokumentowane.

Niemcy po 1945 r.

HEINZ JOSEF VARIAN: Das Geld der Parteien. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, r. 12, 1961, nr 8, s. 489—511.

Artykuł 21, paragraf 1 konstytucji NRF głosi, że partie polityczne „muszą publicznie zdawać sprawę z pochodzenia swych dochodów”. Tymczasem, jak wynika z niniejszego artykułu, partie tego postanowienia konstytucji nie przestrzegają. Dotyczy to szczególnie partii rządzącej CDU/CSU oraz kilku mniejszych partii, które w ogóle nie ujawniają źródeł swych dochodów.

KLAUS SCHWABE: Verzeichnis der Schriften von Gerhard Ritter. München, Oldenburg 1958, s. 19.

Jest to bibliografia prac znanego reakcyjnego historyka zachodniemieckiego, Gerharda Rittera. Bibliografia składa się z 5 części: 1. obejmuje samodzielne prace Rittera, 2. artykuły i studia z czasopism i prac zbiorowych, 3. recenzje (tylko te, które mają pole-

miczny charakter), 4. artykuły z prasy (wybór), 5. prace wydawnicze Rittera.

PER FISCHER: Karl Georg Pfeleiderer. „Deutsche Rundschau”, r. 87, 1961, nr 6, s. 560—564.

Karl Georg Pfeleiderer, nieżyjący już ambasador NRF w Jugosławii, blisko związany z Partią Wolnych Demokratów, uchodził jako jeden z nielicznych dyplomatów zachodniemieckich za zwolennika nawiązania stosunków dyplomatycznych z krajami Europy wschodniej. Powyższy szkic biograficzny posiada przede wszystkim walory literackie, zawiera jednak również szereg informacji o karierze i działalności Pfeleiderera.

PRODOSH AICH: Die Zukunft der deutschen Entwicklungspolitik. „Frankfurter Hefte”, r. 16, 1961, nr 6, s. 375—380.

Autor daje bardzo interesującą charakterystykę polityki NRF w stosunku do krajów słabo rozwiniętych gospodarczo. W związku z tym, że rząd zachodniemiecki wielokrotnie podkreślał, iż uważa za swój obowiązek moralny przyjść z pomocą krajom słabo rozwiniętym gospodarczo, autor zaznacza, że ten „moralny obowiązek” zrodził się dopiero w wyniku nacisku ze strony Stanów Zjednoczonych AP. Autor artykułu jest Hindusem młodszej generacji.

HANS ROTHFELS: Nationalität und Grenze im späten 19 und frühen 20 Jahrhundert. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, r. 9, 1961, nr 3, s. 225—233.

Teza artykułu głosi, że w Europie środkowowschodniej i południowowschodniej istnienie państw narodowych jest niemożliwe. Czytelnikowi od razu narzuca się pytanie, jakie więc powinny być formy organizacyjne dla tego rejonu Europy? Odpowiedź na to pytanie znaleźć można w innych pracach tegoż autora. Rothfels jest znany jako propagator koncepcji „deutsch-

slawische Schicksalgemeinschaft" (niemiecko-słowiańskiej wspólnoty), która miałaby najprawdopodobniej kształt gloryfikowanej przez niego Rzeszy bismarckowskiej. W tym kontekście teza niniejszego artykułu nabiera właściwego znaczenia: jest ona wyrazem dążeń imperializmu niemieckiego.

Artykuł został pierwotnie wygłoszony w formie komunikatu na ostatnim XI Międzynarodowym Kongresie Historycznym w Sztokholmie.

KLAUS DOCKHORN: England und Deutschland — eine geistesgeschichtliche Antithese? „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, H. 9/1961, s. 533—548.

W dobie wilhelmińskiej wytworzyło się przekonanie, trwające aż do ostatnich czasów, o zasadniczym antagonizmie niemiecko-brytyjskim nie tylko w dziedzinie politycznej, lecz także duchowej. Tezę tę sformułowali przede wszystkim Troeltsch i Max Weber w związku z ich badaniami nad socjologią religii. Uważali, że racjonalizm i empiryzm są zsekularyzowanymi przejawami światopoglądu kalwińskiego, podczas gdy luteranizm miał — ich zdaniem — prowadzić do romantyki i idealizmu. Koncepcja ta zawiera znaczne luki logiczne, autor artykułu zaś dowodzi ponadto, że o jakimkolwiek antagonizmie kultury brytyjskiej i niemieckiej w w. XVIII mowy być nie może, owszem Niemcy w dużej mierze korzystali z dorobku myśli brytyjskiej. Ta niezmiernie ciekawa polemika z dawniejszą koncepcją Troeltscha i Webera jest charakterystyczna dla silnej dziś w NRF tendencji przewyciężenia zakorzenionego od lat 50 przekonania o nieusuwalnej sprzeczności brytyjsko-niemieckiej. Autor kontynuuje zatem tendencję reprezentowaną głównie przez Dehio i częściowo Rittera.

KURT SCHNÖRING: Polen Staatsbürger zweiter Klasse? „Deutsch-Polnische Hefte” nr 7/8 1961 r., s. 376—383.

W związku z opublikowaniem w br. przez Związek Polaków w Niemczech

memoriału pt. „Diskriminierung der polnischen Minderheit in der Bundesrepublik” autor przedstawia w sposób zwięzły sytuację polskiej mniejszości narodowościowej w NRF reprezentowanej przez Związek na tle jego wystąpień z żądaniami o restytuowanie aktywów Związku, skonfiskowanych w czasie II wojny światowej przez III Rzeszę. Autor ilustrując swoje wywody cyframi, przedstawia rozmiar poniesionych przez Związek szkód powstałych na skutek jego likwidacji w r. 1940 oraz spowodowanych prześladowaniami jego członków przez reżim nazistowski. Analizując obecne stanowisko władz NRF, które odrzuciły słuszne — zdaniem autora — roszczenia odszkodowawcze Związku oraz okazywana przez te władze nietolerancja w stosunku do rozwoju kultury i tradycji polskiej, a także swobodnego rzeszenia się Polaków (w czym władze NRF dopatrują się powstawania organizacji o charakterze komunistycznym) stanowią dyskryminację polskiej mniejszości narodowościowej wbrew art. 3, 3 Ustawy Zasadniczej (*Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland*). Fakty te świadczą, iż w pewnej części społeczeństwa zachodniemieckiego pokutuje jeszcze zgubny duch III Rzeszy i dowodzi, że dyskryminacja obcych narodowości nie zakończyła się z upadkiem Rzeszy hitlerowskiej, co może przynieść znaczne szkody polityce zewnętrznej NRF. W konkluzji autor stwierdza, że kwestia restytuowania szkód poniesionych przez Związek Polaków w Niemczech powinna znaleźć rozwiązanie w pierwszej kolejności i wyraża nadzieję, że przy dobrych chęciach z obu stron, można będzie osiągnąć jakieś kompromisowe rozwiązanie tej sprawy.

FRANZ JOSEF STRAUSS: Glaubhafte Sicherheit durch Abschreckung. „Aussenpolitik” nr 8/1961, s. 515—520.

W artykule tym autor nawiązuje do aktualnego konfliktu Wschód—Zachód i kwestii jego rozstrzygnięcia. Zagadnienie to zalicza do podstawowo-

wego problemu polityki światowej i wyodrębnia w nim dwa przeciwstawne sobie obozy. Analizując przesłanki konfliktu, autor rozbudowuje koncepcje niemieckiej polityki obronnej opartej na strategii zastraszenia i przez zastraszenie mającej zapobiec każdej wojnie. Oprócz silnego uzbrojenia w broń konwencjonalną jednym z nieodzownych warunków zachodniego systemu obronnego może być tylko wyposażenie NATO w taktyczną broń atomową, która będzie stanowiła zapórę gwarantującą bezpieczeństwo. Zdaniem autora, przeciwnik musi wierzyć, że państwa NATO w odpowiednim momencie i z całą stanowczością tą broń użyją i tylko przez utrzymanie go w takim przekonaniu będzie można wygrać pokój. Z tych też względów autor przestrzega przed zbyt otwartym, publicznym ogłaszaniem planów NATO, które z uwagi na pewne niejasności, mogłyby wzbudzić bezpodstawne przekonanie, że związani z NATO wahają się przed użyciem broni atomowej i spowodować podjęcie przez przeciwnika agresji, bez liczenia się z grożącym mu ryzykiem. W konkluzji autor wywodzi, że domaganie się uzbrojenia NATO w taktyczną broń atomową nie ma nic wspólnego z narzucaniem użycia tej broni. Celem tego żądania jest tylko odstraszenie przeciwnika, przed ewentualną agresją.

HEINRICH VON BRENTANO: Die Bonner Erklärung vom 18. Juli 1961. „Europa Archiv” nr 17/1961, s. 463—466.

Artykuł traktuje o znaczeniu oświadczenia bońskiego, podjętego na konferencji sześciu szefów rządu 18 VII 1961 r. w Bonn. Oświadczenie to jest wyrazem dążenia do jedności europejskiej przez zorganizowanie współpracy politycznej, skierowanie apelu do wszystkich państw o przystąpienie do wspólnoty europejskiej oraz wyłonienie komisji, która by opracowała projekt zmierzający do zjednoczenia narodu niemieckiego. Rozważania autora nad oświadczeniem bońskim, w którym dopatruje się on szczególnego znaczenia skupiają się nad: a) znaczeniem historycznym, b) szukaniem nowych form współpracy politycznej, c) opracowaniem statutu europejskiego, d) rozszerzeniem wspólnoty europejskiej „wolnych narodów”, e) światowo-politycznym aspektem oświadczenia. Autor nawiązując do 11-letniego doświadczenia NRF na odcinku politycznym oraz osiągniętych rezultatów w porozumieniach rzymskich, ugruntowaniu „Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali” i innych, widzi realne możliwości współpracy politycznej między państwami, która doprowadzi do zjednoczenia państw europejskich oraz połączenia we wspólnocie bloku atlantyckiego.

Zestawili: J. K., Z. K., A. L.

CZECHOSŁOWACJA PO ROKU 1918

ALENA HAJKOVA: Boj KSC proti prijeti zakona na ochranu republiky v roce 1923. „Československý časopis historický”, Praga R. 9, 1961, nr 3, s. 325—345.

W artykule autorka wychodzi poza temat zakresłony tytułem i daje obraz stosunków społecznych i rozgrywek międzypartyjnych w okresie pierwszych lat istnienia republiki przedmonachijskiej. Główną tezę pracy można streścić w zdaniu, iż początkowe zamiary burżuazji zmierzające do likwidacji Komunistycznej Partii Czechosłowacji okazały się niewykonalne, gdyż

partia miała olbrzymie poparcie społeczeństwa. Z drugiej strony walka o odrzucenie wrogiej proletariatu czechosłowackiemu ustawy o ochronie republiki skonsolidowała jeszcze bardziej szeregi partii przysparzając jej wielu nowych sympatyków.

JURAJ KRAMER: Slovenské autonómistické hnutie v rokoch 1918—1920. „Československý časopis historický”, Praga, R. 9, 1961, nr 3, s. 346—373.

Autor poddaje krytyce tezy tradycyjnej historiografii przypisującej Andrzejowi Hlince i księdzu Jehliczce de-